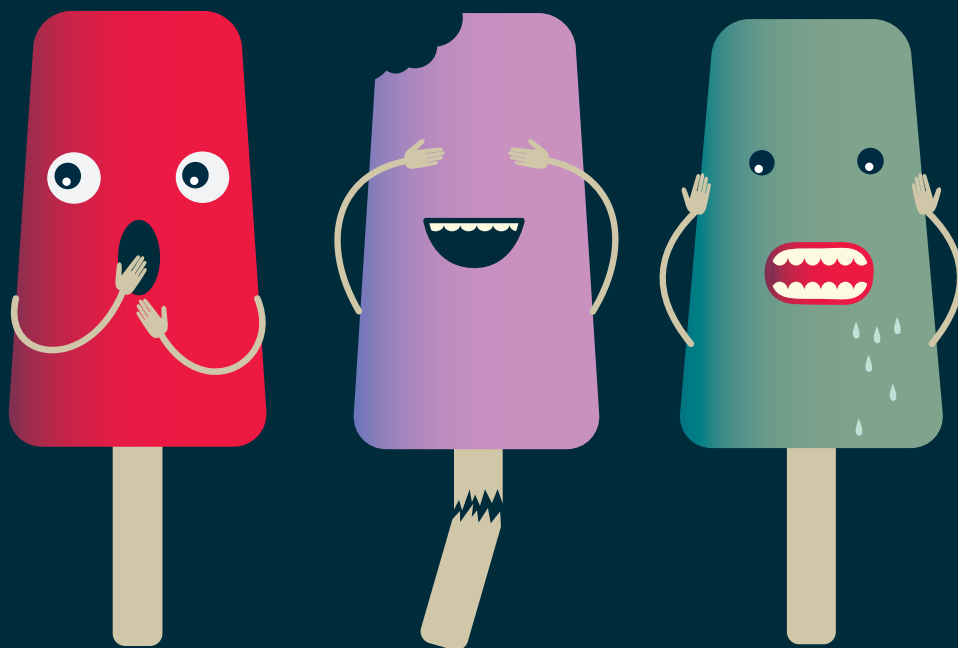

JET ISARIN

SPRAAK TAAAL

GIDS VOOR JONGEREN MET EEN TAAALSTOORNIS

KENTALIS | acco

JET ISARIN

SPRAAK TAAAL

GIDS VOOR JONGEREN MET EEN TAALSTOORNIS

GEVOEL

Een gevoel die ik niet wil kennen
Een gevoel die men niet willen weten
Een gevoel die ik niet begrijp
Een gevoel die me in de war brengt
Een gevoel die aan die gedacht brengt
Een gevoel die me zo maakt
Een gevoel die me zo negatieve maakt
Een gevoel dat men niet wilt snappen
Een gevoel waar ik mee ben geboren
Een gevoel die het alleen maar erger maakt
Een gevoel die me alleen maakt
Een gevoel is het

GEDACHTE

Een gedachte met een gedachte
Een gedachte die verdwaalt
Een gedachte die mislukt
Een gedachte van negatieve gedachten
Een gedachte die me in de war brengt
Een gedachte die niemand begrijpt
Een gedachte die me gek maakt als ik eraan denk
Een gedachte negatieve houding
Een gedachte die me bang maakt
Een gedachte die me pijn doet
Het is maar een gedachte

Lilly Rijzinga

- 10 WOORD VOORAF
- 18 INLEIDING VOOR JONGEREN
- 22 INLEIDING VOOR OUDERS EN PROFESSIONALS

HOOFDSTUK 1

26 OVER TAAL EN TAALSTOORNISSEN

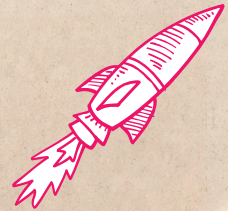
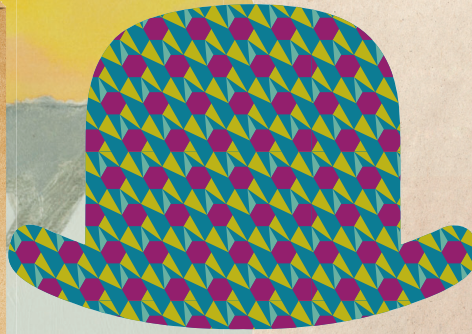
- 27 Moedertaal
- 28 WERKBLAD 1. Mijn diagnose
 - 2. Mijn kindertijd
- 29 Kinderen en taal
- 31 Kinderen met een taalstoornis
- 33 Meertalige kinderen met een taalstoornis
- 34 WERKBLAD 3. Mijn taalontwikkeling
- 36 Jongeren met een taalstoornis
- 37 Uiten van taal
- 40 Begrijpen van taal
- 46 WERKBLAD 4. Mijn taalstoornis
- 47 WERKBLAD 5. Mijn talenten en kwaliteiten

HOOFDSTUK 2

24 HOE KOM JE AAN EEN TAALSTOORNIS?

- 50 Hoe kom je aan een taalstoornis?
- 51 Onbekende stoornis
- 55 Een taalstoornis uitleggen
- 57 Oorzaken van taalstoornissen
- 62 WERKBLAD 6. Mijn gedachten en meningen
- 63 WERKBLAD 7. Mijn familie en gevoelens

ALS WOORDEN
FIGUURLIJK
GEBRUIKT WORDEN,
DAN MOET JE ZE
NIET LETTERLIJK
NEMEN

HOOFDSTUK 3

68 OVER LEVEN MET EEN TAALSTOORNIS: KINDERTIJD

- 69 Leven als kind met een taalstoornis
- 74 **WERKBLAD 8.** Mijn tijd op de basisschool
- 75 **WERKBLAD 9.** Mijn tijd tussen basisschool en thuis
- 76 Contact met andere kinderen
- 78 Anders
- 80 **WERKBLAD 10.** Vriendschappen in mijn kindertijd
- 81 **WERKBLAD 11.** Pesten

HOOFDSTUK 4

86 OVER LEVEN MET EEN TAALSTOORNIS: PUBERTEIT

- 87 Verandering
- 88 Losmaken
- 89 Zelfstandig worden
- 90 Volgzaamheid
- 92 **WERKBLAD 12.** Mijn puberteit
- 94 **WERKBLAD 13.** Mijn zelfstandigheid: willen en kunnen

HOOFDSTUK 5

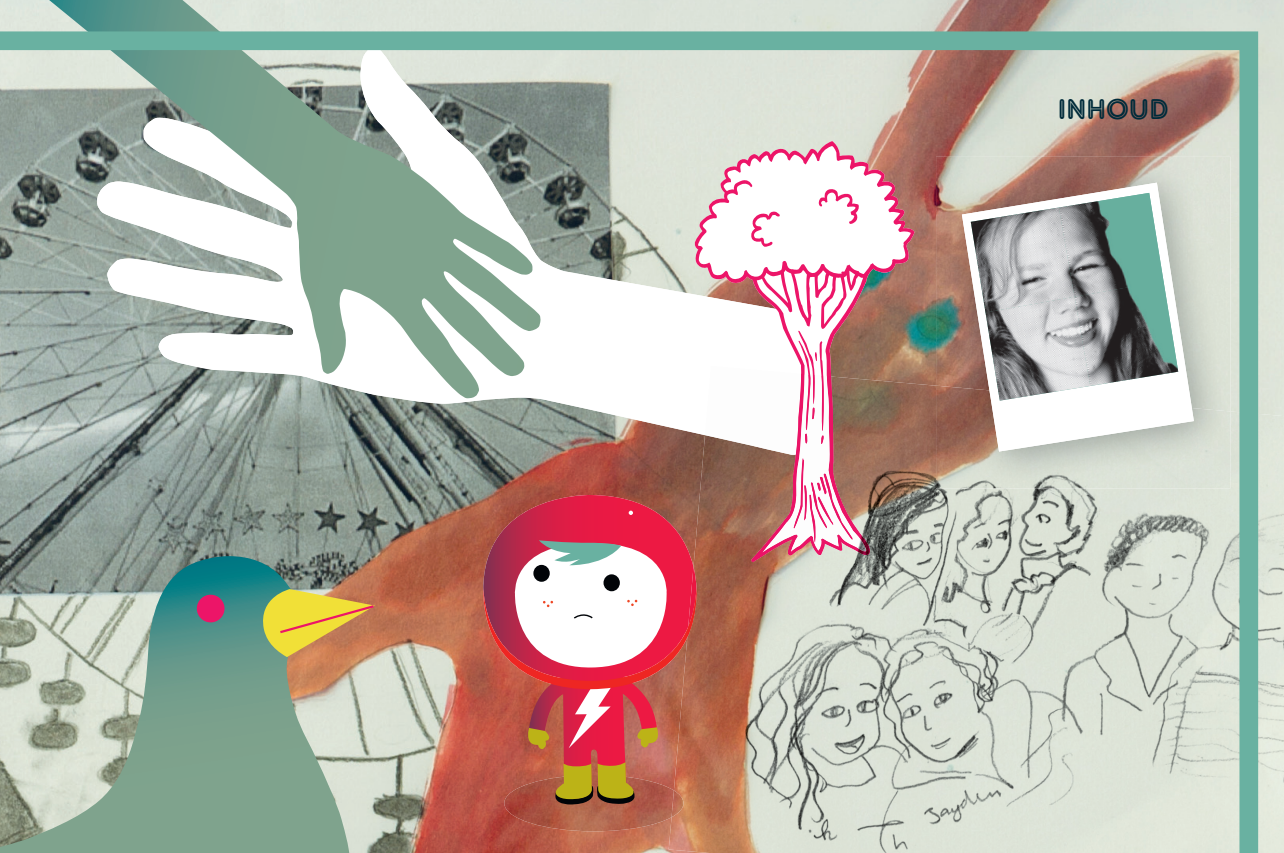
98 OVER VRIENDEN, LOTGENOTEN EN BONDGENOTEN

- 99 Vrienden
- 100 Leeftijdgenoten
- 102 **WERKBLAD 14.** Vriendschappen in mijn puberteit
- 103 **WERKBLAD 15.** Bijna volwassen!
- 104 **WERKBLAD 16.** Conflicten, buitensluiten en pesten
- 105 Leeftijdgenoten, lotgenoten en bondgenoten
- 110 **WERKBLAD 17.** Lot en lotgenoten
- 111 **WERKBLAD 18.** Bondgenoten

HOOFDSTUK 6

116 OVER VOORTGEZET ONDERWIJS, VERVOLGONDERWIJS EN STAGES

- 117 Naar het voortgezet onderwijs
- 119 Ondersteuning
- 122 Voortgezet speciaal onderwijs
- 124 Leren, studeren en presenteren
- 128 Naar het vervolgonderwijs
- 131 Stage
- 134 **WERKBLAD 19.** Voortgezet onderwijs
- 135 **WERKBLAD 20.** Mijn stage in het voortgezet onderwijs
- 136 **WERKBLAD 21.** Vervolgonderwijs
- 137 **WERKBLAD 22.** Mijn stage in het vervolgonderwijs

HOOFDSTUK 7

142 OVER WERK

- 143 Arbeidsmarkt
- 143 Werk vinden
- 146 Werk houden
- 149 Ondersteuning
- 153 Geen werk, wat nu?
- 154 **WERKBLAD 23.** Werk: wat wil ik?
- 155 **WERKBLAD 24.** Werk: wat kan ik?
- 156 **WERKBLAD 25.** Werk: wat heb ik gedaan?
26. Werk wat heb ik nodig?
- 157 **WERKBLAD 27.** Werk: wat vertel ik over mijn taalstoornis?
- 159 **WERKBLAD 28.** Mijn cv
- 161 **WERKBLAD 29.** Mijn sollicitatiebrief

EXTRA

- 166 Woordenlijst
- 174 Handige websites

DIT BEN IK

- 16 Maartje Kobesen (15)
- 24 Rutger Heijboer (17)
- 48 Maaïke (18)
- 66 Kevin Schneider (20)
- 84 Cindy Dijkers (21)
- 96 Amber (21)
- 114 Meike van Genugten (22)
- 140 Petra Bax (23)
- 164 Selma Posthumus (25)
- 172 Melvin (19)

HET IS LASTIG OM EEN
TAAALSTOORNIS TE
HEBBEN, MAAR HET IS NOG
LASTIGER DAT NIEMAND
WEET WAT HET IS

Dit boek komt voort uit *SpraakSaam*, een project waarin van 2010 tot 2012 participatieonderzoek werd gedaan onder jongeren met een taalstoornis in Nederland. Vijfentwintig jongeren werden geïnterviewd over hun ervaringen en meningen en dertig jongeren namen deel aan maandelijkse bondgenotenbijeenkomsten.

De deelnemende jongeren ontdekten dat het bevrijdend is om ervaringen uit te wisselen met leeftijdgenoten: ze kregen meer zelfvertrouwen en werden steeds spraakzamer. Al snel stelden ze vast dat er veel te weinig bekend is over taalstoornissen.

Daarom brachten ze de film *SpraakSaam, de movie* uit en maakten ze de tentoonstelling *Mijn leven met een taalstoornis*. De jongeren waren het erover eens dat het moeilijk blijft om aan anderen uit te

leggen wat een taalstoornis *is* en wat het betekent om een taalstoornis te *hebben*. Samen zochten ze naar taal voor hun ervaringen, naar een manier om er met elkaar, hun ouders, hun vrienden, klasgenoten of collega's over te praten. Die taal vonden ze.

Regelmatig vroegen jongeren, ouders en professionals die bij het project betrokken raakten of er een boek was met toegankelijke informatie over taalstoornissen, ervaringsverhalen van jongeren en hulpmiddelen voor het in gesprek raken over de betekenis die een taalstoornis in het leven kan hebben. Dat boek was er niet. Tot nu toe.

Een paar jongeren, ouders en professionals hebben het boek al gelezen.

Hun reacties:

'Ik heb het heerlijk gelezen. Ik herkende dingen ook in mezelf. Ik vond erg gemakkelijk om te lezen, maar het was zeker wel duidelijk. Vooral met de voorbeelden en ervaringen kreeg je er een beter beeld van. Ook niet te moeilijk woordenschat. Voor iemand die in de puberteit zit, heeft veel aan dit boek door een goede voorbereiding. Hij/zij zal deze informatie goed kunnen gebruiken door het vervolg naar een opleiding/werk en lotgenoten.'

MEIKE (22)

'Dit boek kan de ESM jongeren goed op weg helpen in de (harde) maatschappij. Maar niet alleen voor hen is dit boek geschikt, ook voor enkele familieleden van mij en voor vrienden zou het een uitkomst zijn. Voor leerkrachten op de basisschool en het voortgezet onderwijs lijkt het me ook een ideaal boek.'

GERRIE DIJKERS
(moeder van een dochter met een taalstoornis)

'Ik ben heel erg enthousiast over het boek. Heel mooi dat de invulbladen voor de eigen verwerking en persoonlijke vertaling zo goed aansluiten op de tekst. Invullen wordt daardoor vergemakkelijkt. Ik denk dat veel collega's, vooral in het voortgezet onderwijs, hier ook veel aan zullen hebben.'

MARLIES VAN DRIEL
(ambulante dienstverlener bij Auris)

— ESM

WAT?

HALLO IK BIJ
TVN NIJKO
UIT AATRICHT

'Ik vond het prettig om te lezen omdat de moeilijke woorden goed worden uitgelegd. Het is ook goed en duidelijk voor de mensen die niets over ESM weten. Ik herken heel veel van mezelf in de voorbeelden omdat ik het zelf zo ervaren of heb meegemaakt en nog meemaak. Ik vind het laatste gedeelte van het boek ook goed omdat het informatie geeft over hoe je zelfstandig kan worden en hoe het gaat als je wilt gaan solliciteren.'

KEVIN (20)

HHHOE
GGGAAT
HHHET ?

ECHT EEN
WERKBOEK WAAR
JONGEREN VEEL
IN VINDEN EN
KWIJT KUNNEN

INGRID
VAN
DOORN

(jongerenbegeleider bij Kentalis)

'Het boek is eerlijk met betrekking tot wat jongelui met taalproblemen allemaal ervaren op school, met vrienden, opleiding en werk, maar ook wel heftig. In de tips en de vraagstelling in de werkbladen wordt vooral de nadruk gelegd op empowerment. Dit is een zeer waardevol boek, waar veel behoefte aan is.'

'Het boek is heel geschikt voor gebruik door jongeren zelf, maar ook als 'lesmateriaal' of bij de bijeenkomsten van SpraakSaam, als leidraad voor gesprekken. Het sluit aan bij de onderwijsdoelstellingen op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling en empowerment. Kortom: echt mooi materiaal voor de scholen en de ambulante begeleiders vanuit een gerichtheid op de jongere zelf.'

**LIANNE
VERMEULEN**
(klinisch psycholoog bij Kentalis)

GERDA EGTBERTS—VAN DER WOUDE
(senior beleidsmedewerker bureau Audcom)

'SOMS VIND IK HET LEVEN STOM'

Maartje volgt het vmbo-basis beroeps, richting verzorging/ zorg en welzijn in het voortgezet speciaal onderwijs. Daar heeft ze een vast vriendenclubje waarmee ze kletst en speelt. Na schooltijd leest of maakt Maartje haar huiswerk en eenmaal of tweemaal per week rijdt ze paard. Ook gaat ze op zaterdag naar scouting.

Soms vind ik het een leuk leven, soms een stom leven. Op school heb ik het naar mijn zin, met leuke vriendinnen en vrienden om mee te spelen. Mijn beste vriendin op school geeft mij steun om alles goed te doen. De vakken zijn ook leuk, vooral CKV, dat is Culturele Kunstzinnige Vorming en zorg en welzijn. Engels is heel erg makkelijk om te begrijpen en te praten. Nederlands is ook een beetje makkelijk. Ik ga graag naar paardrijden en scouting. Doordat mijn buurjongen ook naar scouting gaat, ken ik

Maartje Kobesen (15)

daar wat mensen. Dat is fijn. Ik zit nu bij de Explorers, dat is bijna het hoogst haalbare. Ik vind het prettig om met jongeren om te gaan die ook ESM hebben zoals bij SpraakSaam. Dan kan je de gevoelens aan elkaar laten zien. Liever wou ik dat ik geen taalstoornis had, want dat is bijna elke dag wel zwaar. Mijn

hersens werken niet goed met elkaar en daarom kan ik langzaam communiceren. Het gaat langzaam, om iets te bedenken of om te reageren. Als ik met meer mensen moet praten, dan zijn ze voor je het weet al

praat ik ook met schoolvriendinnen via Hyves. Met Hyves kan je korte woordjes schrijven net zoals op MSN. Ik krijg steeds meer plezier in mijn leven, omdat ik meer vrienden heb.

‘IK KRIJG MEER PLEZIER IN MIJN LEVEN, OMDAT IK VRIENDEN HEB’

met iets anders bezig en dan moeten mijn hersens er nog aan wennen. Dan raak ik de weg kwijt. Als mensen te snel praten, dan kan ik het ook niet zo goed volgen. Soms vraag ik dan wat ze zeiden, maar vaak ga ik dan gewoon iets anders doen. Ik ben wel verlegen bij vreemde mensen, maar niet als ik mensen goed ken. Thuis

Na schooltijd maak ik eerst mijn huiswerk, daarna ga ik iets leuks doen. Zoals chatten via Hyves met vrienden en vriendinnen, tv-kijken of lezen. Ik hou vooral van paardenboeken. Later wil ik iets met dieren doen.’ **EINDE**

INLEIDING

VOOR JONGEREN

Dit boek geeft informatie over taal en taalstoornissen. Het is een gids. Maar dat niet alleen. Je kan het ook gebruiken als werkboek.

In Nederland hebben ongeveer 60.000 jongeren een taalstoornis. Als je honderd jongeren bij elkaar zet, zijn er minstens twee jongeren die moeite hebben met hun eigen taal. Als je dit leest, ben je waarschijnlijk één van die jongeren.

Als je een taalstoornis hebt, dan heb je problemen met het begrijpen of het gebruiken van taal. Soms heb je ook problemen met spraak. Een taalstoornis kun je niet zien. Het is een onzichtbare handicap.

Een taalstoornis wordt soms ook 'ESM' genoemd. ESM betekent: Ernstige Spraak- en/of taalMoeilijkheden. In Vlaanderen spreken ze vaak over 'ontwikkelingsdysfasie'.

LEZEN

Dit boek is gemaakt voor jongeren met een taalstoornis. Het is een *gids*. In het boek kom je vijf gekleurde *gidssymbolen* tegen. De symbolen laten zien wat er in de tekst gebeurt.

INFO

Het boek geeft informatie over taal en taalstoornissen. Die informatie kun je gebruiken om aan andere mensen uit te leggen hoe het is om een taalstoornis te hebben. De meeste mensen hebben er namelijk nog nooit van gehoord.

UITLEG

Het boek geeft uitleg bij moeilijke woorden die worden gebruikt.

VOORBEELD

Het boek geeft voorbeelden, zodat de informatie makkelijker te begrijpen is.

ERVARING

In het boek vertellen jongeren met een taalstoornis over hun ervaringen. Tussen 'aanhalingstekens' vind je hun uitspraken over hoe het is om een taalstoornis te hebben.

TIP

De jongeren met een taalstoornis geven ook tips over hoe je kunt omgaan met je taalstoornis.

DOEN

Dit boek is niet alleen om te lezen, maar ook om te gebruiken. Het is een *werkboek*.

In het werkboek kun je dingen opschrijven, foto's plakken en tekeningen maken. Zo leer je jezelf beter kennen. Zo kun je aan andere mensen duidelijk maken wie je bent, wat je kunt en vindt en wat je nodig hebt.

De werkbladen kun je alleen maken, maar je kunt ze ook samen met iemand maken.

Als je geen zin hebt om te schrijven, kun je natuurlijk ook de computer gebruiken: tekst printen en inplakken!

In het boek kom je vier *werkboeksymbolen* tegen. De symbolen laten zien wat je kunt doen.

ONDERZOEK

Je kunt iets onderzoeken. Je gaat bijvoorbeeld een antwoord zoeken op de vraag of er in jouw familie nog meer mensen zijn met een taalstoornis.

MIJN VERHAAL

Je kunt laten zien wat je nodig hebt, van wie je dat nodig hebt en in welke situaties dat is.

MIJN GEDACHTEN

Je kunt opschrijven wat je denkt over iets of vindt van iets. Vind je het leuk of niet leuk? Ben je het ermee eens of niet? Wat zijn jouw gedachten erover?

MIJN TIP

Je kunt je eigen tips geven, over hoe jij met dingen omgaat of hoe je wilt dat anderen met jou omgaan.

MOEILIJKE WOORDEN

Alle moeilijke woorden in dit boek staan *schuin gedrukt*. Ze worden in de tekst uitgelegd, maar je kunt ze ook opzoeken in de woordenlijst.

IK WIL WEL,
MAAR HET
LUKT NIET!

INLEIDING VOOR OUDERS EN PROFESSIONALS

Spraaktaal is een gids en werkboek voor jongeren
en een hulpmiddel voor ouders en professionals.

HET BOEK IS GERICHT
OP EMPOWERMENT,
OP HET VERSTERKEN
VAN DE EIGEN KRACHT
EN INVLOED VAN DE
JONGERE

praaktaal is niet alleen een gids en een werkboek voor jongeren met een taalstoornis, maar ook een hulpmiddel voor ouders en professionals om met jongeren in gesprek te gaan over de betekenis die de taalstoornis heeft in hun dagelijkse leven. Sommige jongeren zullen de tekst zelf willen en kunnen lezen en ook zelf een deel van de werkbladen willen invullen. Andere jongeren hebben meer hulp nodig; bij het lezen en/of bij het gebruiken van het boek. In beide gevallen wordt het boek ertoe uit met elkaar in gesprek te gaan; over de taalstoornis bij deze specifieke jongere, over hoe het was toen de jongere klein was, over familieleden die misschien een vergelijkbaar probleem hebben, maar ook over manieren waarop je kunt omgaan met je taalstoornis. Het lezen in en het werken met het boek is gericht op *empowerment*, dat wil zeggen op het versterken van de eigen kracht en invloed van de jongere. Het gaat er niet om te inventariseren wat de jongere niet (goed) kan vanwege de taalstoornis, maar om een realistisch beeld te krijgen van de mogelijkheden en beperkingen van de jongere én van de omgeving waarin de jongere leeft. Hoe ziet de jongere zichzelf en hoe ziet de ouder of professional hem/haar? Wat

zijn overeenkomsten en verschillen tussen die twee beelden? Wat heeft de jongere nodig, krijgt hij/zij dat ook van anderen en zo niet, wat kan daar aan worden gedaan? Welke strategieën gebruikt de jongere in het omgaan met de taalstoornis, zijn er samen nog meer strategieën te bedenken?

Veel jongeren met een taalstoornis vinden het moeilijk zich los te maken van hun ouders en andere volwassenen. Ze zijn pubers, maar ze weten uit ervaring dat ze in een discussie altijd verliezen van hun taalvaardiger gesprekspartner. Als ze de strijd – over bedtijden, zelfstandigheid, computergebruik – niet aangaan, staat dat hun ontwikkeling in de weg. Niet omdat wat zij eigenlijk zouden willen (maar niet bevechten) beter is dan dat wat de volwassenen willen, maar omdat ze niet de kans krijgen te leren – van hun fouten en successen.

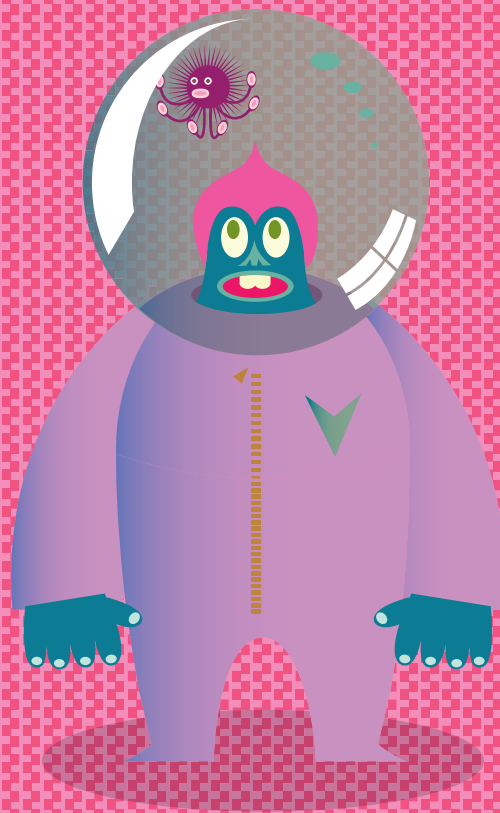
Het boek biedt jongeren de kans de discussie over hun wensen en behoeften toch te voeren, op hun voorwaarden en in hun tempo. Het nodigt ouders en professionals ertoe uit om te volgen en niet te leiden. Aan ouders en professionals de taak om – met het boek in de handen van de jongere – te stimuleren en te begeleiden en waar dat nodig is en te volgen waar dat mogelijk en wenselijk is.

HOOFDSTUK 1

OVER TAAAL

EN TAAAL-

STOORNISSEN

MOEDERTAAL

Als je een *taalstoornis* hebt, vind je het moeilijk om je *moedertaal* te begrijpen en/of te gebruiken.

UITLEG

MOEDERTAAL

Je moedertaal is de taal waarmee je opgroeit. Het is de taal die je ouders gebruiken als ze met jou praten.

Je moedertaal is de eerste taal die je hoort als kind.

Je moedertaal is de taal die je het meeste hoort als kind.

Je moedertaal is vertrouwd, zoals het huis waarin je opgroeit vertrouwd is, of het bed waarin je slaapt.

INFO

TAALSTOORNIS

Als je een taalstoornis hebt, had je als kind al moeite met het begrijpen en het gebruiken van taal. Het kan zijn dat je ouders al toen je klein was, hoorden dat er iets niet goed ging met jouw taalontwikkeling. Misschien hoorden ze toen van een deskundige een *diagnose*.

UITLEG

DIAGNOSE

Een diagnose is de naam die een deskundige geeft aan een ziekte of stoornis.

VOORBEELD

Als je naar de dokter gaat omdat je hoest en koorts, hoofdpijn en spierpijn hebt, dan is de kans groot dat de dokter de diagnose griep stelt.

ZOEK HET UIT!

1. MIJN DIAGNOSE

ONDERZOEK

Vraag aan je ouders of er bij jou een *diagnose* is gesteld en welke diagnose dat is.

Mijn diagnose is:

.....

.....

.....

.....

.....

2. MIJN KINDERTIJD

ONDERZOEK

Vraag aan je ouders wat je heel goed kon toen je klein was.

Ik was heel goed in:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ZIE HIER WAAR IK GOED IN WAS!

Plak hieronder een tekening die je maakte toen je klein was. Je kunt ook een foto inplakken waarop te zien is wat jij goed kon toen je klein was.

KINDEREN EN TAAL

De meeste kinderen begrijpen en gebruiken de taal van hun ouders als vanzelf. Ze merken niet dat ze een taal leren. Het gaat vanzelf.

INFO

Baby's herkennen al snel de klanken die hun ouders maken en proberen die klanken na te doen. Na een tijdje gaan baby's ook woorden herkennen: als ze het woord 'bal' horen, kijken ze naar de bal die ergens in de kamer ligt. Daarna gaan ze zelf woorden zeggen. Kleine kinderen wijzen naar de bal en zeggen: 'bah...'. De letter 'l' kunnen ze nog

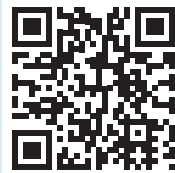
niet goed uitspreken. Dat leren ze door veel te luisteren en veel te oefenen. Kleine kinderen leren heel snel om klanken van elkaar te onderscheiden. Daardoor kunnen ze woorden herkennen. Ongemerkt leren ze ook de betekenis van al die woorden. Het lijkt vanzelf te gaan. Maar eigenlijk is het erg moeilijk.

VOORBEELD

TAAL LEREN

Luister maar eens naar iemand die Chinees praat. Je hoort klanken. Herken je die klanken na een tijdje? Hoor je ook woorden? Begrijp je wat iemand zegt? Zoek op YouTube naar 'Little white girl speaking Chinese' of gebruik de QR code. Luister. Herken je klanken? Hoor je woorden? Snap je wat het meisje zegt?

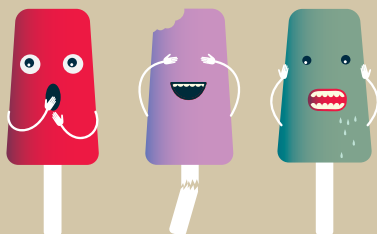
[Dit boek is online te koop \(klik hier\)](#)

PROFESSIONAL:

'Echt een werkboek waar jongeren veel in vinden én kwijt kunnen. Er wordt gebruik gemaakt van hun krachten. Wat is dit een goed boek om te gebruiken voor jongeren, ouders en werkers!'

JONGERE:

'Ik herken heel veel van mezelf in de voorbeelden omdat ik het zelf zo ervaar of heb meegemaakt en nog meemaak.'

Jongeren met een taalstoornis (ESM, ontwikkelingsdysfasie) hebben veel moeite met taal en dus met communicatie. Hun handicap is onzichtbaar en onbekend. Hun handicap maakt hen onzeker en zwijgzaam. Toch hebben jongeren met een taalstoornis veel te vertellen. Als ze de kans krijgen. Spraaktaal biedt die kans.

Spraaktaal is een *gids* met toegankelijke informatie over het wat, hoe en waarom van taalstoornissen.

Spraaktaal is een *werkboek* dat jongeren en degenen die bij hen betrokken zijn handvatten biedt voor het denken en praten over het leven met een taalstoornis en voor het benoemen en uitbuiten van mogelijkheden en talenten.

Spraaktaal is vorm gegeven in overleg met jongeren met een taalstoornis.

Spraaktaal maakt jongeren met een taalstoornis zelfbewuster en sterker.

De tekst van *Spraaktaal* is voor publicatie voorgelegd aan jongeren met een taalstoornis, ouders en professionals. Hun commentaar is in het boek verwerkt.

Jet Isarin

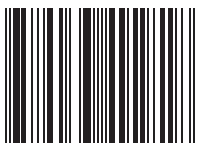
is filosoof en senior onderzoeker bij Kentalis – PonTeM. Zij publiceert regelmatig op het gebied van Disability Studies en participatie-onderzoek en is beheerder van de website voor jongeren met een taalstoornis.

www.spraaksaam.com

OUDER:

'Dit boek kan jongeren goed op weg helpen in de (harde) maatschappij. Maar niet alleen voor hen is dit boek geschikt, ook voor familieleden, vrienden en leerkrachten is het een ideaal boek.'

ISBN 978 90 334 9181 8

9 789033 491818